

Asia: VN/35729/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sosiaalihoitolain ja siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Taustatiedot lausunnonantajalta

Edustan

Muu järjestö tai yhdistys

Lausunnonantajan lausunto

1 Onko ehdotus kokonaisuudessaan kannatettava?

Ei

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

Autismiliitto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sosiaalihoitolain ja siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

Autismiliitto vastustaa esitystä sosiaalihoitolain muuttamisesta. Esitys muuttaisi perustavanlaatuisesti sosiaalihuollon prosesseja mm. palvelutarpeen arvioinnista luopumisen, palvelujen joustavoittamisen ja keventämisen, yleisluonteisen ja epätarkan lainsäädännön, kirjausten keventämisen ja henkilöstön vähentämisen myötä. Muutokset heikentäisivät asiakkaiden mahdollisuuksia saada tukea ja konkreettisia sosiaalihuollon palveluja sekä tietoa palveluista. Lisäksi ne heikentäisivät asiakkaiden oikeusturvaa. Uudistus vaarantaisi myös tuen ja palvelujen yhdenvertaisen toteutumisen eri alueilla ja alueiden sisällä. Yhdymme Vammaisfoorumin näkemykseen, että näin suurta uudistusta ei pitäisi tehdä ilman perusteellista, valmistelevaa sidosryhmäyhteistyötä ja toimintamallien pilotointia jollakin kokeilualueilla, jotta todelliset vaikutukset asiakkaiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen voitaisiin arvioida vastuullisesti.

Autismiliitto on huolissaan siitä, että uudistus heikentäisi entisestään autismikirjon henkilöille ja perheille välttämättömiä varhaisen tuen palveluja ja lisäksi todennäköisesti kalliiden korjaavien palvelujen tarvetta. Uhkana on, että varhainen ja matalan kynnyksen tuki heikkenee ja oikea-aikainen pääsy tarpeiden mukaisiin palveluihin vaikeutuu, vaikka varhainen tuki on tutkimuksen mukaan vaikuttavaa ja kustannustehokasta.

Autismiliitto on erityisen huolissaan lasten ja perheiden palvelujen huomattavasta heikentymisestä. Hyvin toimivat palvelut ja monialaisen työn rakenteet kuten kasvatus- ja perheneuvonta, tehostettu perhetyö ja perhetyö kumottaisiin laista ja yhdistettäisiin yleisluonteiseksi ja tulkinnanvaraiseksi lapsiperhepalvelujen kokonaisuudeksi, joka ei velvoittaisi hyvinvointialueita konkreettisten palvelujen järjestämiseen. Vaarana on, että asiakkaiden mahdollisuudet saada palveluja ja saada tietoa eri palveluvaihtoehdoista ja omista oikeuksistaan heikentyisivät ja riski tulkinnanvaraisiin ratkaisuihin ja alueelliseen eriarvoisuuteen lisääntyisi.

Autismiliitto vastustaa avohuollon palvelujen siirtoa lastensuojelulaista sosiaalihuoltolakiin, koska se heikentäisi suojelun tarpeessa olevien lasten palveluja ja poistaisi sosiaalihuoltolain asiakkuuteen siirtyviltä lapsilta subjektiivisen oikeuden ko. palveluihin. Arvioiden mukaan noin 9 600 lasta siirtyisi lastensuojelun avohuollon asiakkuuksista sosiaalihuoltolain asiakkaiksi. On epätodennäköistä, että esitetty sosiaalihuoltolain lapsiperhepalvelujen yleisluonteinen ja tulkinnanvarainen kokonaisuus pystyisi paikkaamaan lastensuojelun avohuollon palvelujen heikentymisestä johtuvaa palveluvajetta. Lopputuloksena olisi todennäköisesti huostaanottojen määrän lisääntyminen ja kustannusten kasvu.

Esityksessä ei huomioida riittävästi vammaisuutta eikä huomiota ole kiinnitetty siihen, että vammaispalvelulaki on ensisijainen yleislaki myös vammaisille henkilöille niin vammaisille lapsille kuin aikuisillekin. YK:n vammaissopimus Suomessa lain tasoisena voimassa olevana ihmisoikeussopimuksena pitäisi huomioida läpileikkaavasti ja ehdotuksia tulisi arvioida vammaisten ihmisten kannalta.

YK:n vammaisten oikeuksien komitea on antanut Suomelle suosituksia. Komitea on huolissaan mm. vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain epä johdonmukaisesta soveltamisesta eri hyvinvointialueilla ja sekä leikkausten suhteettomista vaikutuksista vammaisiin henkilöihin. Komitea painottaa, että vammaisille lapsille, kehitysvammaiset ja psykososiaalisesti vammaiset lapset mukaan lukien, on turvattava riittävät ja sopivat palvelut, jotta he voivat asua yhteisöissä oman perheensä kanssa (artikla 7, suositus 13 b). Varmistamalla riittävät palvelut vammaisille lapsille ja heidän perheilleen ehkäistään kodin ulkopuolisia sijoituksia ja tuetaan vammaisia vanhempia lastensa hoidossa (artikla 23, suositus 45 b).

2 Vastaavatko ehdotukset esityksen tavoitteita?

Ei

Perustelut tiiviisti esityksen tavoitteista?

Tavoite vahvistaa varhaista tukea ja painopisteen siirtoa perustason palveluihin on sinänsä kannatettava, mutta valittujen keinojen kuten palvelutarpeen arvioinnin prosessista luopumisen, tuen tarpeen arvioinnin ja kirjausten keventämisen, palvelujen joustavoittamisen, epätarkan lainsäädännön ja henkilöstön vähentämisen myötä Autismiliitto pitää hyvin epätodennäköisenä sitä, että asiakkaat saisivat uudistuksen ansiosta aiempaa varhaisemmassa vaiheessa tarvitsemaansa tukea ja palveluja. Päinvastoin varhaisen tuen saaminen voisi entisestään vaikeutua ja väliinpuotoajien määrä kasvaa. Tämä voisi johtaa pitkällä aikavälillä lisääntyneeseen raskaampien ja kalliimpien palvelujen tarpeeseen ja kustannusten kasvuun.

Esityksessä ei esitetä lisärahoitusta tavoitteiden toteuttamiseksi, vaan päinvastoin kyseessä on säästölaki, jolla tavoitellaan yhteensä 100 milj. € säästöjä sosiaalihuoltoon. Näin ollen ja hyvinvointialueiden tiukka taloustilanne huomioiden, on todennäköistä, että esitetyt muutokset ja

valitut keinot vesittäisivät lakiuudistuksen tavoitteet ja johtaisivat palveluiden heikennykseen juuri sieltä, mihin olisi taloudenkin näkökulmasta tärkeää panostaa eli ennalta ehkäiseviin ja varhaisen tuen palveluihin.

3 Lausuntopalaute luvusta 1, onko erityistä tukea tarvitsevaa asiakasta koskeva pykäläesitys 5 a § kannatettava?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

Autismiliitto kannattaa sitä, että erityistä tukea tarvitsevan asiakkaan määritelmä uusittaisiin ja koottaisiin erityistä tukea tarvitsevien oikeudet samaan pykälään. Nykytilanteessa erityistä tukea tarvitsevien määritelmä ei ole auttanut autismikirjon henkilöitä saamaan tarvitsemiaan palveluja.

Erytystä tukea tarvitsevalla asiakkaalla tarkoitettaisiin henkilöä, jonka sosiaalihuollon saaminen ja käyttäminen voivat ilman erityistä tukea vaarantua psyykkisen, kognitiivisen tai sosiaalisen toimintakyvyn rajoitteen taikka suojelutarpeen vuoksi. Ehdotettu sääntely kaventaisi sisällöltään erityisen tuen tarpeen määritelmää nykytilaan verrattuna. Määritelmään tulisi lisätä myös fyysinen ja aisteihin liittyvä toimintakyky kuten vammaispalvelulaissakin. Määritelmän tulisi kattaa myös palvelujen hakemisen vaikeus, päihde- ja riippuvuusongelmat, useat samanaikaiset tuen tarpeet sekä sisältää avoin "muu vastaava syy" -kirjaus.

Lakiesityksessä todetaan, että uuden erityisen tuen tarpeessa olevaa asiakasta koskevan 5 a §:n olisi tarkoitus turvata vammaisen henkilön oikeuksien toteutumista. Autismiliitto pitää tärkeänä sitä, että säännöstä muutettaisiin siten, että vammaiset henkilöt katsottaisiin lähtökohtaisesti erityistä tukea tarvitseviksi. Tämä on välttämätöntä, koska nykyisen vammaispalvelulain mukaan vammaisen henkilön palvelut järjestetään ensisijaisesti yleislakien kuten yleisen sosiaalihuoltolain perusteella. Vammaisilla henkilöillä on usein tarve monialaisille ja pitkäkestoisille tai elämänmittaisille tuelle ja palveluille.

Myös erityistä tukea tarvitsevan lapsen määritelmään tulisi lisätä kaikki vammaispalvelulain vammaisen henkilön määritelmän mukaiset toimintarajoitteet. Esityksessä ehdotetussa määritelmässä korostuu lastensuojelun tarve, mutta tämä näkökulma on liian kapea, koska myös vammaisille lapsille sosiaalihuoltolaki on ensisijainen laki, jonka perusteella he voivat saada palveluja. Vammaisen aikuisen ja vammaisen lapsen määritelmät eivät vammaispalvelulaissa poikkea toisistaan, mikä tulee huomioida myös sosiaalihuoltolaissa.

Autismiliitto korostaa, että pykälän tekstiä tulisi muuttaa siten, että erityistä tukea tarvitsevalle henkilölle tulisi subjektiivinen oikeus asiakassuunnitelmaan ja omatyöntekijään. Erytystä tukea tarvitsevan henkilön omatyöntekijän tulisi olla sosiaalityöntekijä. Asiakassuunnitelma tulisi päivittää kerran vuodessa.

Erytisen tuen tarve tulisi määritellä mieluummin matalalla kynnyksellä esim. asiakkuuden pitkäaikaisuus voi kertoa siitä, että asiakkaalla on jotakin erityistarvetta, mikä ei tule nähdäksi tai autetuksi. Monelta neurokirjon henkilöltä puuttuu edelleen diagnoosi ja erityisen tuen tarve voi olla ilman diagnoosiakin.

4 Lausuntopalaute luvusta 2, onko erillinen hyvinvoinnin edistämistä koskeva 10 a § kannatettava?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

Tavoitteet ovat kannatettavia, mutta teksti jää ylätasolle ja konkreettiset keinot hyvinvoinnin edistämiseksi puuttuvat. Herää kysymys, mitkä ovat sosiaalihuollon ammattihenkilöstön resurssit käytännössä toteuttaa laajamittaista hyvinvoinnin edistämistyötä esim. koko väestön osalta. Nykytilanteessa hyvinvointialueiden vaikea taloudellinen tilanne tarkoittaa leikkauksia ja kaiken muun kuin lakisääteisesti velvoittavan karsimista. Rahoituslaissa tulisi varmistaa rahoitus hyvinvoinnin edistämisen työlle.

5 Lausuntopalaute luvusta 3 - sosiaalityö ja sosiaaliohjaus: Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Sosiaalityöstä ja sosiaaliohjauksesta ehdotetaan säädettäväksi sosiaalihuollon ammatillisena asiantuntijatyönä. Sosiaalityö ja sosiaaliohjaus eivät olisi enää palveluita, eikä niiden myöntämisestä tehtäisi hallintopäätöstä. Lisäksi ehdotetaan, että sosiaalityö ja sosiaaliohjaus olisivat ensisijaisia suhteessa sosiaalipalveluihin, jos sosiaalityö ja sosiaaliohjaus olisivat asiakkaan tuen tarpeisiin vastaamiseksi sopivia ja riittäviä. Muutos vahvistaa sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen roolia palvelujärjestelmässä, mutta voi johtaa myös siihen, että palvelujen saaminen on aiempaa korkeamman kynnyksen takana. Hallintopäätöksen poistaminen sosiaalityöstä ja -ohjauksesta heikentää asiakkaan oikeusturvaa.

Ehdotukseen sisältyy merkittävä riski siitä, että sosiaalityöstä ja sosiaaliohjauksesta muodostuu väliporras palveluihin pääsemiselle. Autismikirjon henkilöt ja perheet tarvitsevat ensisijaisesti konkreettista arjessa tapahtuvaa tukea ja palveluja, ja vain hyvin harvoin heidän tarpeisiinsa voidaan vastata ainoastaan sosiaalityön tai sosiaaliohjauksen keinoin. Sosiaalityöstä tai -ohjauksesta ei ole hyötyä, jos saatavilla ei ole konkreettisia ja riittäviä sekä asiakkaan palvelutarpeeseen vastaavia palveluja, joihin asiakkaita voisi ohjata.

Kuten lakiesityksen tekstissä (s.152) todetaan, sosiaalihuollon ammatillinen asiantuntijatyö olisi tärkeää myös vammaisten henkilöiden kannalta. Jatkossakin on turvattava vammaisten henkilöiden oikeus saada tarvitsemansa yksilöllinen apu ja tuki. Tämä tarkoittaa useimmiten myös erilaisia palveluja, pelkkä ammatillinen asiantuntijatyö on harvoin yksinään riittävää ja sopivaa. Vammaisen henkilön avun ja tuen tarve on yleensä pitkäaikaista ja pysyvää, vaikkakin avun ja tuen muodot saattavat vaihdella.

Yhdymme Vammaisfoorumin lausuntoon, että erityisen huolestuttavaa on, että sosiaalityöstä ja sosiaaliohjauksesta ei enää tehtäisi valituskelpoisia hallintopäätöksiä. Hallituksen esityksen perusteluissa todettu asiakkaan mahdollisuus hakea suoraan sosiaalipalveluja tulisi kirjata nykyistä selkeämmin myös pykälätasolle tai vähintään pykäläkohtaisiin perusteluihin. Asiakkaan oikeusturvan toteutuminen ei voi perustua pelkästään hallinnollisiin käytäntöihin.

Sosiaalityö sosiaalihuollon ammatillisena asiantuntijatyönä ja viranomaistyönä ja sosiaaliohjaus tulisi erottaa selkeämmin toisistaan omina osaamisalueinaan. Vaarana on, että korkeakoulutettuja

muutostyön valmiudet omaavaa sosiaalityötä korvataan sosiaaliohjauksella, vaikka molempia osaamisalueita tarvitaan.

Autismiliitto on huolissaan siitä, että omaisille ja läheisille vieritään yhä enemmän vastuuta. Läheisten tai omaisten tosiasiallista mahdollisuutta tukea asiakasta ei tule käyttää perusteena julkisten palvelujen rajaamiselle tai viivästykselle. Riskinä on vanhempien, perheen ja muiden läheisten kuormituksen kasvu ja uupuminen sekä vanhempien työssäkäynnin estyminen. Autismiliiton kyselyssä runsas puolet autismikirjon lasten vanhemmista koki jaksamisensa huonoksi ja noin kolmannes koki jaksavansa kohtuullisesti. Nämä luvut kertovat, että perheiden kuormitus on kasvanut tasolle, joka ei ole kestäväällä pohjalla.

6 Lausuntopalaute luvusta 3 - lapsiperhepalvelu: Onko ehdotus uudesta lapsiperhepalvelusta ja siihen sisältyvästä taloudellisesta tuesta selkeä ja toteutettavissa oleva?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Tavoite vahvistaa painopisteen siirtoa perustason palveluihin ja varhaiseen tukeen on sinänsä kannatettava, mutta valittujen keinojen kuten palvelujen joustavoittamisen ja keventämisen, epätarkan lainsäädännön ja henkilöstön vähentämisen myötä Autismiliitto pitää hyvin epätodennäköisenä sitä, että lapsiperheet saisivat uudistuksen ansiosta aiempaa varhaisemmassa vaiheessa tarvitsemaansa tukea ja palveluja. Päinvastoin varhaisen tuen saaminen voisi entisestään vaikeutua ja huostaanotot lisääntyä, kun perheet jäisivät vaille oikea-aikaista tukea.

Esimerkkinä voisi mainita perheen, jossa on autismikirjon lapsi ja arki on kuormittavaa. Perhe saa apua perhetyöstä ja perheneuvolasta, ja niiden avulla arki pysyy jotenkuten kasassa. Kun palveluja yhdistetään yleisemmiksi ja resursseja karsitaan, konkreettinen tuki häviää kokonaan. Perhe jää yksin. Kuormitus kasvaa nopeasti, vanhemmat väsyvät ja toinen vanhempi joutuu jäämään pitkälle sairauslomalle uupumisen takia. Lapsen haasteet lisääntyvät, koulunkäynti vaikeutuu ja poissaolot lisääntyvät. Lopulta tilanne voi mennä niin pitkälle, että päädytään lastensuojeluun asiakkaaksi ja jopa sijoitusta joudutaan miettimään.

Uudistuksessa yhdistettäisiin nykyiset sosiaalihuoltolain mukaiset perhetyön ja kasvatus- ja perheneuvonnan palvelut sekä lastensuojelulain avohuollon tukitoimista tehostettu perhetyö sekä kotiin vietävä perhekuntoutus. Edellä mainittuja palveluja koskevat säännökset kumottaisiin. Sosiaalihuoltolakiin säädettäisiin uusi lapsiperhepalvelu -niminen palvelu, jota voidaan myöntää myös lastensuojelun asiakkuudessa olevalle lapselle. Lapsiperhepalvelua koskevassa pykälässä ei enää mainittaisi lainkaan lapsille ja perheille suunnattuja yksittäisiä palveluja, vaan palvelut yhdistettäisiin yhdeksi palvelukokonaisuudeksi.

Autismiliitto katsoo, että sosiaalihuoltolain uusi lapsiperhepalvelua koskeva pykälä on epämääräinen ja tulkinnanvarainen. Se ei auta selkeyttämään lapsiperheiden palveluja vaan päinvastoin tekee niistä entistä tulkinnanvaraisempia. Säännös jättäisi hyvinvointialueille laajan harkintavallan siitä, mitä palveluja alueet järjestäisivät lapsiperheille ja palvelut olisivat harkinnanvaraisia ja määrärahasidonnaisia. Lainsäädännön tulee lähtökohtaisesti olla selkeää ja tarkkarajaista. Nyt vaarana on, että asiakkaiden mahdollisuudet saada palveluja ja tietoa eri palveluvaihtoehdoista ja omista oikeuksistaan kaventuisivat. Riski tulkinnanvaraisiin ratkaisuihin ja alueelliseen

eriarvoisuuteen lisääntyisi. Jos palveluvalikoima kaventuu ja palvelut kevenevät, monet neurokirjon perheet voivat jäädä tyhjän päälle ilman tarvitsemansa tukea.

Autismiliitto vastustaa avohuollon palvelujen siirtoa lastensuojelulaista sosiaalihuoltolakiin, koska se heikentäisi suojelun tarpeessa olevien lasten palveluja ja poistaisi sosiaalihuoltolain asiakkuuteen siirtyviltä lapsilta subjektiivisen oikeuden palveluihin. Arvioiden mukaan lastensuojelun avohuollosta siirtyisi sosiaalihuoltolain asiakkaiksi noin 9 600 lasta, joilla olisi erityisen vaativia tuen tarpeita. Ristiriitaista on, että saman aikaisesti on kuitenkin tavoitteena vähentää henkilöstöä 76:lla henkilötyövuodella. On epätodennäköistä, että esitetty sosiaalihuoltolain lapsiperhepalvelujen yleisluonteinen ja tulkinnanvarainen kokonaisuus, jossa hyvinvointialueita ei velvoiteta konkreettisten palvelujen järjestämiseen, pystyisi paikkaamaan lastensuojelun avohuollon palvelujen heikentymisestä johtuvaa palveluvajetta. Lopputuloksena olisi todennäköisesti huostaanottojen määrän lisääntyminen ja kustannusten kasvu.

Lastensuojelun avohuollosta sosiaalihuoltoon siirtyvien lasten kohdalla tulee tehdä lapsikohtaista arviointia siitä, voidaanko lapsen tarpeisiin tosiasiallisesti vastata sosiaalihuoltolain mukaisissa palveluissa. Sosiaalihuoltoon tulisi esittää ennemminkin lisäresursseja kuin leikkauksia muutoksiin varautumiseksi. Lisäksi tulisi vahvistaa sosiaalihuollon ammattihenkilöiden erityisosaamista lastensuojelusta ja lastensuojelun asiakasryhmien kuten esim. neurokirjon lasten tarpeista.

Hyvinvointialueiden hyvin haastavassa tilanteessa on todennäköistä, että esitetyt muutokset johtaisivat palveluiden heikennykseen juuri sieltä, mihin olisi taloudenkin näkökulmasta tärkeää panostaa eli lapsiperheiden ennalta ehkäiseviin ja varhaisen tuen palveluihin. Lakiehdotuksen mukaan kasvatusta- ja perheneuvonnan palvelupykälän kumoamisen myötä poistuisi myös vaade monialaisesta yhteistyöstä. Käytännössä monialaisuus on toteutunut etenkin sosiaalityön ja psykologian osalta ja lääketieteellistä osaamista on hyödynnetty hyvinvointialueilla vaihtelevasti, monesti kuitenkin konsultatiivisesti ja tarpeen mukaan. Kasvatus- ja perheneuvoloiden monialainen työ on ollut juuri se syy, miksi moni neurokirjon perhe kokee saaneensa apua kasvatus- ja perheneuvonnasta. Neurokirjon asioihin tarvitaan usein moniammatillista näkökulmaa ja osaamista. On todella haitallista, mikäli tämä hyvin toimiva rakenne ja monialainen yhteistyö ajetaan nyt säästömielessä kokonaan alas. Pelkästään konsultoivat psykologit eivät riittäisi korvaamaan kasvatus- ja perheneuvonnassa tehtyä monialaista työtä.

Monialaisuuden ja moniammatillisuuden vähentäminen sotii myös hyvinvointialueiden perustamisen taustalla olevaa sote-palveluiden integraatiota sekä esim. lastensuojelulain muita tuoreita uudistuksia vastaan, joissa on todettu esim. ns. hybridiyksiköiden yhteydessä tarve yhdistää mm. lastensuojelun ja psykiatrian osaamista. Jatkossakin hyvinvointialueilla säilyy tarve yhdistää mielenterveystyön ja sosiaalityön osaamista. Mielenterveyspalvelujen ja sosiaalipalvelujen integraatiota tulisi ennemminkin vahvistaa ja kehittää kuin ajaa alas toimivia rakenteita kuten kasvatus- ja perheneuvoloita. Toimiva sote-palvelujen integraatio vähentäisi todennäköisesti myös lastensuojelun sijoitusten tarvetta.

Lastensuojelu viimesijaisena palveluna joutuu paikkaamaan muiden palveluiden aukkoja, mikä johtaa ns. häiriökäytönsyntyä ja raskaampien ja kalliimpien palvelujen käyttöön. THL:n syntymäkohortti 1997 aineiston mukaan lähes joka viides (18 %) neurokirjon lapsi on ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle, mikä ei ole näille lapsille oikea eikä vaikuttava toimenpide silloin, kun sillä yritetään paikata muiden palvelujen puutteita.

Varhainen ja oikea-aikainen tuki kannattaa ja sillä säästetään. Jos varhainen tuki ei toteudu riittävästi, kasvaa riski ajautua raskaampiin palveluihin, vaikka kevyemmät ja perheystöön

perustuvat ratkaisut olisivat paitsi halvempia usein myös lapsen edun mukaisia. Lastensuojelun Keskusliiton selvityksen mukaan intensiiviset varhaisen tuen palvelut maksavat noin 40–60 % korjaaviin palveluihin verrattuna. Etenkin lastensuojelun laitoshoidon kustannukset ovat kasvaneet merkittävästi. Laitos- ja perhehoidon kustannukset olivat noin 1,3 miljardia € vuonna 2024 (THL Sotkanet). Yhden lapsen laitossijoitus maksaa keskimäärin noin 140 000 € vuodessa. Yhden nuoren syrjäytyminen voi maksaa yhteiskunnalle jopa 1 milj €.

Taloudellinen tuki laajenisi koskemaan lastensuojelun asiakkaiden lisäksi sosiaalihuoltolain mukaisessa asiakkuudessa olevia erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia. Ehdotus taloudellisen tuen järjestämisestä olisi hyvinvointialueita velvoittava silloin, kun tuki olisi erityistä tukea tarvitsevan lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välttämätön. Autismiliitto kannattaa tätä uudistusta ja toivoo, ettei laille tulisi kohtuuttoman korkeaa sovelluskynnystä. Esitetty taloudellinen tuki voi lisätä lasten yhdenvertaisuutta ja vähentää ”monelle luukuulle juoksuttamista”. Tämä on myös välttämätöntä, mikäli lastensuojelun avopalveluista siirtyy asiakkaita esitetysti sosiaalihuoltolain puolelle. Lapsiperheiden köyhyys on lisääntynyt, joten monessa perheessä olisi kasvava tarve esimerkiksi lasten harrastuskuluissa.

Kuten lakiesityksen tekstissä (s. 152) todetaan, lapsiperhepalvelun toteuttamisessa tulisi varmistaa saavutettavuus ja syrjimättömyys siten, että tuki olisi esteetöntä, kielellisesti ja kulttuurisesti tarpeisiin sopivaa sekä tarpeen mukaan mukautettavissa erilaisiin kommunikointitapoihin, jotta erityisen tuen tarpeessa olevien lasten oikeus yhdenvertaisuuteen toteutuisi. Autismiliitto toteaa, että tämän huomioiminen on välttämätöntä, jotta perheet saavat tarvitsemaansa tukea ja apua.

7 Lausuntopalaute luvusta 3 - Onko ehdotus uudesta työikäisten toimintakyvyn ja osallisuuden tuen palvelusta selkeä ja toteutettavissa oleva?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Kuntouttavasta työtoiminnasta annettu laki sekä sosiaalisesta kuntoutuksesta annettu pykälä ehdotetaan kumottavaksi. Sosiaalista kuntoutusta koskevan pykälän tilalle esitetään työikäisten toimintakyvyn ja osallisuuden tukea sekä työikäisten toimintakyvyn ja osallisuuden tuen osana järjestettävää työtoimintaa.

Työikäisten toimintakyvyn ja osallisuuden tukea koskeva pykälä jää kuitenkin hyvin yleisluonteiseksi eikä asiakkaalla olisi subjektiivista oikeutta mihinkään konkreettiseen palveluun. Esitetty palvelukokonaisuus olisi joustavasti säännelty ja määrärahasidonnainen, mikä heikentäisi palvelun saatavuutta esimerkiksi nykyiseen kuntouttavaan työtoimintaan nähden. Vaarana, että hyvinvointialueiden vaikeassa taloudellisessa tilanteessa tämän uuden palvelun saantia vähenisi. Tämä riski ilmenee myös lain perusteluteksteissä. Epäselvyyttä liittyy erityisesti siihen, mitä kuntouttavan työtoiminnan tilalle konkreettisesti tulee.

Ongelmallista on myös se, että jatkossa ei ole mahdollisuutta taloudellisiin kannustimiin eikä asiakas saa kulukorvausta osallistuessaan toimintaan. Osallistumisen ehdot myös höllentyvät suhteessa nykyiseen kuntouttavaan työtoimintaan, mikä voi heikentää sitoutumista ja osallistumista toimintaan. Mikäli näin tapahtuu, voi se aiheuttaa kustannuksia toisaalle, jos esimerkiksi osallisuus heikkenee ja syrjäytyminen syvenee.

Epäselvää on myös se, minkä palvelun piiriin nykyiset kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat siirtyisivät. Todennäköisesti kustannuksia siirtyy esimerkiksi työttömyysturvalainsäädännön mukaiseen työllisyyttä edistävään palveluun. Yhteiskunnan kustannukset siirtyvät siis osin toiselle taholle.

Kuntouttavan työtoiminnan vähentäminen ja nyt ehdotettu lopettaminen osuu vahvasti sote-järjestöihin, joista monet ovat tuottaneet suurimman osan palvelusta. Tähän uudistukseen toisaalta liittyy myös lausunnoilla samaan aikaan oleva esitys työllisyyspoliittisesta tuesta yhdistyksille ja säätiöille, jonka tavoitteena on parantaa pitkäaikaistyöttömien työllistymistä.

Esityksessä ehdotetaan työvoimaviranomaiselle uutta tehtävää myöntää yhdistyksille ja säätiöille rahoitusta pitkään työttömänä olleille kohdennettavaan toimintaan. Myönnettävää rahoitusta kutsutaan ehdotuksessa työllisyyspoliittiseksi tueksi. Työvoimaviranomainen myöntäisi tuen hankkeisiin, joissa toteutettava toiminta parantaisi työttömän työnhakijan työnhauun ja työllistymisen yleisiä edellytyksiä. Hankkeissa toteutettavaa toimintaa ei luettaisi työvoimapalveluksi. Tuettavan toiminnan sisällöstä ei säädettäisi tarkkaan, vaan työvoimaviranomainen määritteli sisällön julkaisemassaan hakuilmoituksessa. Tämä esitys jää myös monella tavoin yleisluonteiseksi. Lähtökohta ja tavoite laissa on hyvä.

Vuoden 2025 vuonna tehdyn STM:n selvityksen mukaan vain noin 10 % kuntouttavan työtoiminnan asiakkaista olisi työkykyisiä tai valmiita siirtymään julkisiin työvoimapalveluihin. Työllisyyspalveluiden on katsottu kuuluvan selkeämmin työvoimaviranomaisten järjestämisvastuulle.

Kuntouttavassa työtoiminnassa on ollut asiakkaiden näkökulmasta myös ongelmia eikä aina ole ollut tarjolla autismikirjon henkilöiden kannalta mielekästä, aistiesteetöntä ja autismikirjon henkilöiden tarpeita vastaavaa työtoimintaa. Kuntouttavaa työtoimintaa ei ole myöskään koettu aina joustavaksi yksilöllisten tarpeiden ja tavoitteiden näkökulmasta. Esimerkiksi pääsykokeisiin valmistautumista tai opiskelua ei ole saanut yhdistää osaksi kuntouttavaa työtoimintaa. Joskus työ on voinut tuntua siltä, että työntekijöitä on käytetty "ilmaisena työvoimana".

Kuntouttavasta toiminnasta on myös hyviä kokemuksia. Se on voinut auttaa merkittävästi kiinni pääsyssä takaisin elämään ja syrjäytymisen ehkäisyssä - elämönhallinnan kokonaisuudessa. Lisäksi kuntouttavan työtoiminnan avulla on saatu valmiuksia siirtyä työelämään tai opiskelemaan. Osalle kuntouttava työtoiminta on tuonut mielekästä sisältöä ja yhteisöllisyyttä elämään.

Autismiliiton näkemyksen mukaan sosiaalisen kuntoutuksen saaminen on vaihdellut hyvinvointialueittain. Sosiaalinen kuntoutus on ollut tavoitteellista yksilö- tai ryhmämuotoista toimintaa, joka on räätälöity yksilöllisten tarpeiden mukaan tilanteissa, joissa esimerkiksi ongelmat ovat kasaantuneet tai pitkittyneet tai on tarvittu tukea sosiaalisessa toimintakyvyssä tai elämönhallinnassa. Sosiaalinen kuntoutus on ollut osa sosiaalipalveluiden suunnitelmallista asiakasprosessia ja sinne on ohjautettu sosiaalihuollon ammattihenkilön tekemän palvelutarpeen mukaan. Tämä palvelu korvaantuu nyt myös uusilla esitetyillä palveluilla. Esityksen mukaan myös aktivointisuunnitelmista luovuttaisiin.

8 Muu lausuntopalaute lukuun 3?

Ehdotuksen mukaan lasten ja alle 23-vuotiaiden nuorten terapiatakuuseen kuuluvat psykososiaaliset työmenetelmät olisivat jatkossa osa sosiaalihuollon yleispalveluja. Kyse ei siten enää olisi erillisestä lapsille ja nuorille kohdennetusta mielenterveystyön palvelusta, josta nykyisin säädetään

sosiaalihuoltolain 25 a §:ssä. On sinänsä kannatettava tavoite, että aiempaa useampi lapsi ja nuori voisi saada matalalla kynnyksellä ja nopeasti apua lieviin mielenterveyden ongelmiin. Terapiatatuun piiriin kuuluvat menetelmät ovat kuitenkin hyvin tarkkarajaisia ja kohdennettuja ja tarkoitettu esim. lievän masennuksen tai ahdistuksen hoitoon, silloin kun taustalla ei ole muita tekijöitä. Tästä syystä esim. autismikirjon lapsille ja nuorille nämä menetelmät eivät usein riittäviä ja sopivia, koska terapiassa pitäisi osata huomioida kokonaisvaltaisesti myös henkilön yksilölliset autismikirjon tai neurokirjon piirteet ja niiden vaikutukset toimintakykyyn. Huolta herättää myös sosiaalihuollon työntekijöiden ammattitaito sopivien menetelmien valinnassa ja käytössä, varsinkin kun prosessiin ei liittyisi mitään päätöksentekoa. Tämä saattaisi tarkoittaa suurta vaihtelua toiminnan toteutuksessa eri hyvinvointialueilla ja sitä, että palvelun tavoite jää saavuttamatta. Ehdotukset herättävät huolta lasten ja nuorten, erityisesti neurokirjon lasten ja nuorten, todellisesta mahdollisuudesta saada yksilöllisiä tarpeitaan vastaavia ja vaikuttavia mielenterveyden palveluja niiden alan ammattilaisilta.

**9 Lausuntopalaute sosiaalihuollon toteuttamisen alkuvaiheessa: neuvonta ja ohjaus, vireilletulo ja sosiaalihuollon asiakkuus, yhteyden saaminen sosiaalihuoltoon ja tuen tarpeen arviointi (luvut 2 ja 4)
Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?**

Ei

Perustelut tiiviisti?

Ehdotetut kevennykset palvelutarpeen arviointiin, asiakassuunnitelmaan ja kirjaamiseen heikentäisivät merkittävästi asiakkaiden oikeuksia ja palvelujen saatavuutta. Esityksessä ehdotetaan, että luovuttaisiin nyky sääntelyn mukaisesta oikeudesta saada palvelutarpeen arviointi. Jatkossa käytettäisiin termiä tuen tarpeen arviointi eikä siihen muodostuisi subjektiivista oikeutta. Palveluiden myöntäminen ei välttämättä edellyttäisi erillistä tuen tarpeen arviointia. Tuen tarpeen arviointi ei olisi oma itsenäinen prosessinsa, vaan sitä tehtäisiin neuvonnan ja ohjauksen lomassa.

Autismiliitto ehdottaa, että tuen tarpeen arviointi muutettaisiin muotoon tuen ja palvelujen tarpeen arviointi. Se kuvaisi paremmin prosessia, jossa arvioidaan myös asiakkaan palvelujen tarvetta eikä pelkästään hänen tuen tarvettaan, kuten esim. neuvonnan tai ohjauksen tarvetta. Tuen ja palvelujen tarpeen arvioinnin tulokset tulisi koota erilliseen dokumenttiin, joka sisältää myös asiakkaan näkemykset omista tuen ja palvelujen tarpeestaan.

Autismiliitto korostaa, että tuen ja palvelujen tarpeen arvioinnin tulee olla oma selkeä ja ennakoitavissa oleva prosessinsa, jotta varmistetaan asiakkaan osallisuus ja kuuleminen. Myös palvelujen vaikuttavuuden kannalta on keskeistä, että asiakkaan tarpeet arvioidaan ja tunnistetaan sekä vastataan niihin sopivilla ja oikea-aikaisilla palveluilla, jotka on kirjattu asiakassuunnitelmaan. Jos palvelutarpeen/tuen tarpeen arviointia heikennetään, vaarana on, että asiakkaiden tarpeet jäävät tunnistamatta eivätkä he ohjaudu sopivien ja riittävien palvelujen piiriin. Tämä johtaisi pidemmällä aikavälillä kustannusten kasvuun.

Autismikirjon henkilöillä voi olla esim. sosiaalisista tai kognitiivisista toimintarajoitteista johtuen vaikeuksia tuoda esiin ja tunnistaa tuen tarpeitaan, ja he saattavat tarvita yhdenvertaisuuslain mukaisia kohtuullisia mukautuksia tai toisen henkilön apua palvelujen hakemiseen. Tällaisissa tilanteissa palvelutarve tulee arvioida erityisen huolellisesti ja sosiaalityöntekijällä tulee olla riittävä autismi- ja neurokirjon osaaminen.

Eräänä esimerkkinä tuen ja palvelujen tarpeen arvioinnin tärkeydestä voisi mainita tilanteen, jossa nuori hakee apua, kun opinnot katkeavat ja arki ei suju. Hänellä on selviä haasteita mm. sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja jaksamisessa, mutta diagnoosia ei ole. Jos tuen tarvetta arvioidaan

kevyemmin, tilanne voi jäädä liian pintapuoliseksi eikä oikeita tarpeita tunnisteta. Silloin nuori ohjataan helposti vain neuvontaan ja ohjaukseen, eikä hän saa konkreettista arjen tukea. Seurauksena tilanne pahenee: opinnot eivät lähde uudelleen käyntiin, arjen hallinta heikkenee entisestään, nuori vetäytyy yhä enemmän ja ajan myötä syrjäytymisriski kasvaa.

Uudistus siirtää vastuuta palvelujen hakemisesta ja niissä pysymisestä entistä enemmän asiakkaalle. Tämä heikentää erityisesti niiden henkilöiden asemaa, joilla on vaikeuksia palvelujärjestelmässä toimimisessa.

Hyvää ehdotuksessa olisi se, että palveluja voisi saada nopeastikin tilanteen niin vaatiessa ilman pitkiä arviointiprosesseja. Samalla Autismiliitto pitää huolestuttavana myös sitä, että tuen tarpeen arvioinnille ja asiakassuunnitelman teolle ei enää asettaisi sosiaalihuoltolaissa määräaikoja, mikä voi myös venyttää tuen tarpeen arviointia. Hyvää on sen sijaan lakiin nostettu lisäys oikeudesta henkilökohtaiseen keskusteluun sosiaalihuollon ammattihenkilölain 3 §:n mukaisen sosiaalihuollon ammattihenkilön kanssa viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä sosiaalihuoltoasian vireille tulosta tietyin reunaehdoin. Uusi 50 a §, joka toisi velvoitteen sosiaalihuollon ammattihenkilölle velvollisuuden ilmoittaa asiakkaan terveydenhuollon tarpeesta. Toivottavasti tämä helpottaisi asiakkaiden palveluiden saantia.

10 Lausuntopalaute luvusta 4 – asiakassuunnitelma ja omatyöntekijä? Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Autismiliitto korostaa, että ehdotettuja säännöksiä tulisi muuttaa siten, että erityistä tukea tarvitsevalle henkilölle tulisi subjektiivinen oikeus omatyöntekijään kuten myös niille, jotka tarvitsevat useita eri palveluja ja tukea. Erityistä tukea tarvitsevan henkilön omatyöntekijän tulisi olla sosiaalityöntekijä. Ks. myös kommentit kohdassa 3 erityinen tuki. Autismikirjon henkilöille ei ole aina nimetty omatyöntekijää, eikä heitä ole tulkittu erityistä tukea tarvitseviksi, vaikka heidän erityisen tuen tarpeensa olisi ilmeinen.

Perusteluissa todetaan, että jos asiakas on esimerkiksi ympärivuorokautisen hoidon piirissä, kuten ympärivuorokautisessa palveluasumisessa, ja palvelu vastaa hänen tuen tarpeisiinsa, ei asiakkaalle olisi tarpeellista nimetä omatyöntekijää. Autismiliitto katsoo, että tällaisessa tapauksessa nimenomaan pitäisi nimetä omatyöntekijä, koska kyse on hyvin haavoittuvassa asemassa olevasta henkilöstä, jolla ei yleensä pysty itse valvomaan omaa etuaan ja oikeuksiaan (vrt. esim. julkisuuteen tulleet ikääntyneiden sekä kehitysvammaisten ja autismikirjon henkilöiden kaltoinkohtelutapaukset). Omatyöntekijän tehtävänä tulisi em. tapauksissa paitsi koordinoida ja yhteensovittaa asiakkaan palveluja ja kulkea hänen rinnallaan myös edistää asiakkaan edun ja oikeuksien toteutumista.

Autismiliitto korostaa, että erityistä tukea tarvitseville sekä myös useita eri palveluja tarvitseville tulisi aina laatia asiakassuunnitelma. Autismiliitto kannattaa sitä, että asiakkaalla olisi lähtökohtaisesti vain yksi asiakassuunnitelma sosiaalihuoltoon. Tämä edellyttäisi kuitenkin moniammatillista yhteistyötä sosiaalihuollon sisällä esim. vammaispalvelujen ja yleisen sosiaalihuollon välillä. Asiakkaan oikeusturvan kannalta on keskeistä säätää myös siitä, että asiakassuunnitelmassa tulee määritellä myös palvelut, joilla asiakkaan tuen tarpeisiin on tarkoitus vastata. Asiakassuunnitelma tulisi päivittää kerran vuodessa niin lapsilla kuin aikuisillakin.

11 Lausuntopalaute luvusta 4 - erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalityöntekijän asiakasmitoitus. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Autismiliitto pitää lakipykälään sisällytettyä erityistä tukea tarvitsevan lapsen työntekijälle asetettua asiakasmäärää varsin korkeana ottaen huomioon, että lastensuojelun avohuollosta on tarkoitus siirtää sosiaalihuoltoon 9 600 lasta, joilla on vaativan monialaisen tuen tarpeita. Sinänsä asiakasmäärän asettaminen pykälätasolle on kuitenkin kannatettava ja tarpeellinen, jotta lapsiperheet saisivat riittävästi tukea ja työntekijä oppisi edes jollain tavalla tuntemaan asiakasperheiden elämäntilanteita. Jokaisella tulisi olla oikeus laadukkaaseen ja riittävään tukeen.

Asiakasmitoitusta ei tulisi rajata pelkästään erityisen tuen tarpeeseen, vaan sen tulisi koskea myös muita sosiaalihuollon asiakkaina olevia lapsia ja perheitä.

12 Muu lausuntopalaute lukuun 4?

Autismiliitto ei kannata ennakkollisen lastensuojeluilmoituksen eikä lastensuojeluilmoituksen siirtämistä jatkossa osaksi sosiaalihuoltolakia esitetyllä tavalla. Nämä ilmoitukset olisi hyvä pitää lastensuojelulaissa osana erityislainsäädäntöä. Siirto lisäisi työmäärää sosiaalihuoltolain puolella.

On kannatettavaa, että pykälään 38 § tehty lisäys siitä, että hyvinvointialueen on säännöllisesti arvioitava sitä vastaako asiakkaan saama tuki hänen tarpeisiinsa. Arvio on mahdollisuuksien mukaan tehtävä asiakkaan kanssa. Autismiliitto korostaa, että arvio on tehtävä yhteistyössä asiakkaan kanssa ja asiakkaan tulisi tarvittaessa saada tukea päätöksentekoon.

On hyvä, että pykälässä korostetaan tuen vaikuttavuutta. Ristiriitaista kuitenkin on, että vaikka painotetaan tuen vaikuttavuutta, samaan aikaan aiotaan heikentää palvelutarpeen arviointia. Palvelujen vaikuttavuuden kannalta on keskeistä, että asiakkaan palvelutarpeet arvioidaan ja tunnistetaan sekä vastataan niihin sopivilla ja oikea-aikaisilla palveluilla, jotka on kirjattu asiakassuunnitelmaan.

13 Lausuntopalaute luvusta 5 - sosiaalityöntekijän erityiset tehtävät. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti?

On hyvä, että lakiin on nostettu sosiaalityöntekijän erityiset tehtävät.

Sosiaalihuollon viranomaispäätökset ovat luonnollisesti sosiaalityöntekijän erityistehtäviä. Myös vaikutusten arviointi ja raportointi voisi olla tarpeen nostaa pykälään. Ylipäätään olisi tarpeen nostaa esiin, että sosiaalityöntekijä vastaa sosiaalihuollon ammatillisesta asiantuntijatyöstä.

14 Lausuntopalaute luvusta 5 - sosiaalihuollosta vastaava viranhaltija. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti?

Pykälä 46a on kannatettava. On tärkeää, että sosiaalihuollon vastaavana viranhaltijana on nimenomaan sosiaalihuollon ammattihenkilölain 7 §:ssä tarkoitettu laillistettu sosiaalityöntekijä. Sosiaalihuollon asiat jäävät edelleen usein terveydenhuollon jalkoihin hyvinvointialueilla ja on ehdottoman tärkeää, että näitä palveluja johtaa tämän sektorin asiantuntija.

Lakiesityksen s. 171 käsitellään turvallisuutta. Autismiliitto nostaa tässä yhteydessä esiin sen, että häiriötilanteet vaikuttavat erityisesti haavoittuvassa ase massa oleviin ihmisiin, kuten lapsiin, maahanmuuttajataustaisiin, iäkkäisiin ja vammaisiin henkilöihin sekä ihmisiin, joiden toimintakyky on muulla tavoin rajoittunut. Häiriötilanteissa sosiaalihuollon ympärivuorokautisissa yksiköissä ei pääosin ole varavoimaa, mikä on huolestuttava asia, koska sähkökatkoksien on arvioitu olevan todennäköisiä tulevaisuudessa. Asiaan tulisi kiinnittää huomioita. Yhä useampi erityistä tukea tarvitseva asuu yksin. Häiriö- ja poikkeusoloihin on varauduttava huolella myös erityisryhmien osalta. Esimerkiksi evakointitilanteet ovat poikkeuksellisen kuormittavia autismitilanteiden henkilöille ja esimerkiksi monialaista tukea tarvitseville autismitilanteiden henkilöille.

15 Lausuntopalaute sosiaalihuollon asiakastietojen kirjaamisesta. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Autismiliitto korostaa, että tuen ja palvelujen tarpeen arvioinnin tuloksista tulee tehdä kirjallinen dokumentti. Lakiesityksessä ehdotetaan, että palvelutarpeen tai tuen tarpeen arvio kirjaamisesta ei olisi tarpeen säätää erikseen, koska erillinen palvelutarpeen arviota koskeva asiakirja on osoittautunut käytännössä aikaa vieväksi ja kirjaaminen voitaisiin toteuttaa kevyemmin hyödyntäen muita sosiaalihuollon asiakasasiakirjojen tietorakenteita. Tuen tarpeen arvio voitaisiin kirjata esimerkiksi asiakaskertomusmerkintänä tai tilannearviona taikka osaksi vireilletulon asiakirjoja tai asiakassuunnitelmaa.

Asiakaskertomukseen kirjattaviin tietoihin esitettävät täsmennykset vaikuttavat tulkinvaraisilta, esim. miten arvioidaan tiedon olennaisuutta.

Kirjausten puuttuminen heikentää asiakkaan oikeusturvaa. Huolta aiheuttaa se, että kirjaamisen höllentyessä (§ 44) esimerkiksi työntekijöiden vaihtuessa tieto ei siirry riittävästi ja joudutaan aina aloittamaan ns. alusta. Kirjaukset ovat erityisen tarpeellisia silloin, kun asiakkaalla on monialainen ja pitkäaikainen palvelutarve, jotta kokonaisuus hahmottuu. Autismitilanteiden henkilöllä voi olla muutoinkin erityisiä haasteita asioida sosiaalihuollossa ja kertoa tilanteestaan. Lisäksi asiakkaan tilanteeseen perehtyminen joka kerta uudestaan lisää työmäärää.

16 Lausuntopalaute asiakasmaksuihin ehdotetuista muutoksista?

Autismiliitto vastustaa esitettyjä asiakasmaksujen korotuksia. Esitysluonnoksessa todetaan (s. 136–138), että ehdotetut asiakasmaksukorotukset yhdessä jo aiemmin tehtyjen korotusten, sosiaaliturvaleikkausten ja lääkekustannusten kasvun kanssa kohdistuvat erityisen voimakkaasti pienituloisten, paljon palveluja käyttävien iäkkäiden ja vammaisten henkilöiden toimeentuloon.

On huomionarvoista, että esitys tunnistaa sivun 151 perusoikeusvaikutuksia koskevassa arvioinnissaan, että näistä yhteisvaikutuksista voi syntyä tilanteita, joissa tarpeellisten palvelujen koetaan olevan asiakkaan ulottumattomissa. Esitys toteaa, ettei tällaisia tilanteita voida pitää perus- ja ihmisoikeuksien tosiasiallisen toteutumisen kannalta ongelmattomina.

Riski palveluista luopumisesta tai niihin hakeutumisen viivästyisestä kustannussyistä on konkreettinen. Seuraukset voivat olla merkittäviä sekä yksilölle että laajemmin palvelujärjestelmälle, mikäli ennaltaehkäisevien palvelujen sijaan joudutaan turvautumaan kalliimpiin ja raskaampiin tukimuotoihin.

Palveluista, joiden maksuihin ehdotetaan korotuksia, lapsiperheen kotipalvelu on erityisesti lapsiperheille kohdennettu palvelu. Toisaalta esimerkiksi vammaisen tai vaikeasti sairas lapsi voi tarvita kotihoitoa tai kotisairaanhoidoa (s.161). Autismiliitto ehdottaa lapsiperheiden kotipalvelun maksullisuudesta luopumista. Esimerkiksi Oma Hämeen hyvinvointialueella todettiin, että maksut vähensivät tämän ennaltaehkäisevän palvelun käyttöä, mikä siirtää palveluiden tarvetta kalliimpiin ja raskaampiin palveluihin. Neurokirjon lasten perheet ovat usein pienituloisia. Lapsiperheiden kotipalvelu on usein konkreettinen apu, joka auttaa vaikeissa elämäntilanteissa ja josta on neurokirjon perheille apua ja tukea.

Lisäksi yhteisölliseen asumiseen tulisi valtakunnallisesti säädellä maksut ja käyttövara, kuten ympärivuorokautisessa asumispalvelussa on. Yhteisöllisen asumisen maksut ovat nyt kohtuuttomat ja tuovat epätasa-arvoisuutta palveluiden suhteen.

17 Lausuntopalaute muista säädösmuutosehdotuksista?

-

18 Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten taloudellisista vaikutuksista?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Säästöt ovat ylimitoitettut. Ennalta ehkäisystä ja varhaisen tuen palveluista säästäminen voi johtaa kasvaviin kustannuksiin. Perusteluissakin kuvataan monen esitetyn muutoksen osalta, kuinka säästöt eivät välttämättä toteudu suunnitellusti ja kustannukset voivat siirtyä muihin palveluihin.

Esitysluonnoksen taloudellisten vaikutusten arviointi ei kaikilta osin anna riittävää kuvaa kokonaisvaikutuksista. Arviointi laskee kattavasti esitetyt säästöt, mutta ei riittävästi tarkastele sitä, mitä leikkaukset ja maksukorotukset tosiasiallisesti tarkoittavat yksittäiselle asiakkaalle. Esityksestä puuttuu konkreettinen laskennallinen arvio siitä, kuinka suuri kumulatiivinen taloudellinen rasitus yksittäiselle asiakkaalle tai perheelle syntyy, kun kaikki samanaikaiset muutokset lasketaan yhteen. Tällainen esimerkkilaskelma eri asiakasryhmien tilanteesta olisi ollut välttämätön, jotta yhteisvaikutukset olisivat konkreettisesti nähtävissä.

Asiakasmaksukorotusten arvioidaan tuottavan 15 miljoonan euron vuosittaiset lisätulot vuodesta 2028 lähtien, mutta tämä laskelma on kapea. Se ei huomioi korotusten mahdollisia välillisiä kustannusvaikutuksia, kuten lisääntyvää palvelutarvetta, siirtymiä raskaampiin palveluihin tai kasvavaa toimeentulotuen tarvetta. Sama koskee laajemmin esityksen muita säästöeriä: kuntouttavan työtoiminnan lakkauttamisen, kirjaamisvelvoitteiden keventämisen ja palvelurakenteiden muutosten pitkän aikavälin kustannusvaikutuksia ei ole arvioitu. Esitys itse tunnistaa, että ennaltaehkäisevien palvelujen heikentyminen voi johtaa raskaampien palvelujen lisääntyneeseen tarpeeseen, mutta tätä logiikkaa ei ole viety laskelmiin asti. Kokonaisvaikutusten arviointi kuvaa julkiseen talouteen kohdistuvat välittömät säästöt, mutta jättää avoimeksi kysymyksen siitä, missä määrin nämä säästöt siirtyvät kustannuksiksi muualle palvelujärjestelmään tai yksittäisten perheiden kannettavaksi.

19 Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten muista vaikutuksista ja yhteisvaikutuksista?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Esitysluonnos tunnistaa useita keskeisiä vaikutuksia ja yhteisvaikutuksia, mutta ei kaikilta osin anna riittävän kattavaa kuvaa siitä, mitä ehdotetut muutokset kokonaisuudessaan tarkoittavat paljon palveluja käyttäville vammaisille henkilöille ja heidän perheilleen. Vaikutusarviointi käsittelee vammaisia henkilöitä pääosin yhtenä ryhmänä, eikä eri vammaisryhmien erityistilanteita ole eritelty, vaikka palvelutarpeet ja yhteisvaikutusten suuruus vaihtelevat merkittävästi.

Esitys tunnistaa, että joustavampi palvelusäätely voi johtaa alueellisiin eroihin palvelujen saatavuudessa, mutta ei arvioi riittävästi, mitä tämä käytännössä tarkoittaa vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien lasten ja perheiden kannalta. Esityksestä puuttuu myös arvio siitä, miten hyvin asiakasmaksulain 4 §:n mukaiset maksuttomat palvelut ja asiakasmaksujen alentaminen ja huojentaminen tällä hetkellä toteutuvat eri hyvinvointialueilla käytännössä.

Valjakka Sari
Autismiliitto ry